

Democratie en immigratie

Rapport Ipsos I&O o.b.v. *Global Trends*

Colofon

Uitgave

Ipsos I&O
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2024/

Datum

november 2024

Auteurs

Sjoerd van Heck
Maartje van de Koppel

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

	Anti-immigratiesentiment zet democratie onder druk	4
1	Opvattingen over democratie	8
1.1	Steun voor het democratisch systeem	8
1.2	Opvattingen over liberale democratie	9
1.3	Inzet van noodrecht	11
2	Houdingen t.a.v. migratie	13
2.1	Anti-migratie sentiment in Nederland relatief sterk	13
3	Onderzoeksverantwoording	16

Blog. Anti-immigratiesentiment zet democratie onder druk

De Nederlandse democratie staat onder druk. Zo'n vijf maanden na de installatie van het kabinet Schoof lijkt de 'rechtsstaatverklaring' die de coalitiepartijen ondertekenden steeds minder waard. Op verschillende momenten zijn democratische normen opgerekt. Met de wekenlange discussie rondom het invoeren van noodrecht om asielmaatregelen door te voeren,¹ waardoor het parlement in ieder geval tijdelijk buitenspel zou komen te staan, als voorlopig dieptepunt.

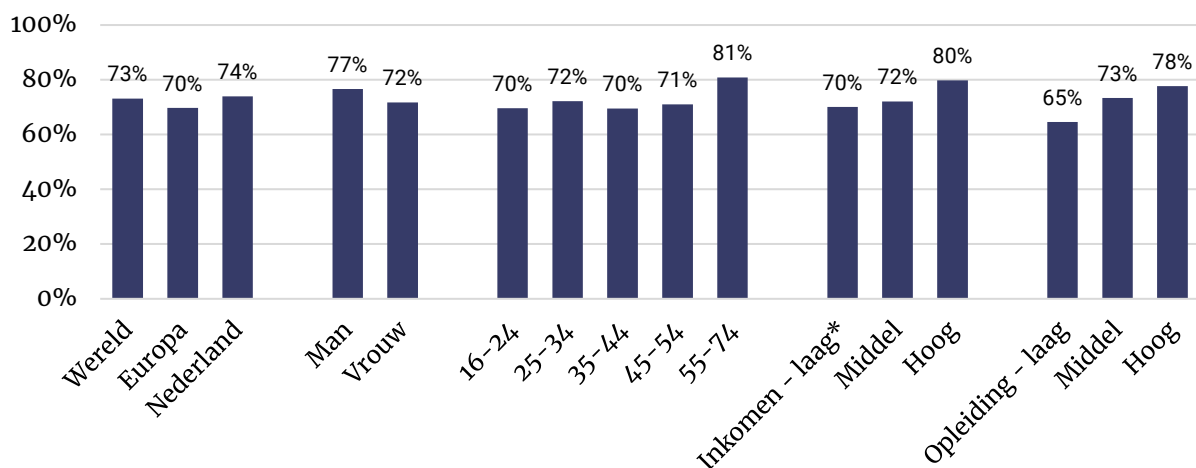
Afbrokkelen van de democratie van onderop

De discussie daarover spitst zich vooral toe op het, in de woorden van CDA-leider Bontenbal, 'democratisch ethos' van *politici*.² Het democratisch ethos van de Nederlander, de wil en de inzet om democratie en rechtsstaat te koesteren, blijft onderbelicht. Terwijl een gezonde democratie ook onder het volk een stevig fundament nodig heeft. In zijn boek *The people vs. democracy* beschrijft politicoloog Yascha Mounk het gevaar van het afbrokkelen van de democratie van onderop. Hij observeert dat in veel landen het vertrouwen in democratische principes afneemt en een groeiende groep positief staat tegenover autocratische alternatieven.³ Hoe zit dat in Nederland?

Op het eerste oog is de steun voor de democratie als staatsvorm nog steeds stevig onder de Nederlandse bevolking. Het *Global Trends*-onderzoek van Ipsos I&O,⁴ uitgevoerd in februari van dit jaar, laat zien dat ongeveer driekwart van alle Nederlanders zegt dat democratie het 'ideale bestuursstelsel' is. Steun voor de democratie in Nederland ligt daarmee op een vergelijkbaar niveau als in andere onderzochte Europese landen. Onder alle groepen (jong en oud, lager- en hoger opgeleid, rijk en arm) zijn er duidelijke meerderheden die de democratie omarmen.

Figuur 1: 'Democratie is het ideale bestuursstelsel' (% eens)

Naar achtergrondkenmerken. Getoond in figuur: alleen % eens en helemaal eens. Bron: Ipsos Global Trends. Basis: Nederland (n = 1.005).

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen.

¹ [Asielminister Faber denkt noodrecht te kunnen doorzetten](#)

² [Inbreng Henri Bontenbal tijdens het formatiedebat](#)

³ Mounk, Y. (2018). *The people vs. democracy: Why our freedom is in danger and how to save it*. Harvard University Press.

⁴ Ipsos Global Trends (2024). <https://www.ipsos.com/en/global-trends-2024>

Maar dan hebben we het over de democratie in de meest abstracte zin. Maken we het concreter, dan beginnen er scheurtjes te ontstaan in de democratische principes. Uit onderzoek volgen twee belangrijke voorbehouden.

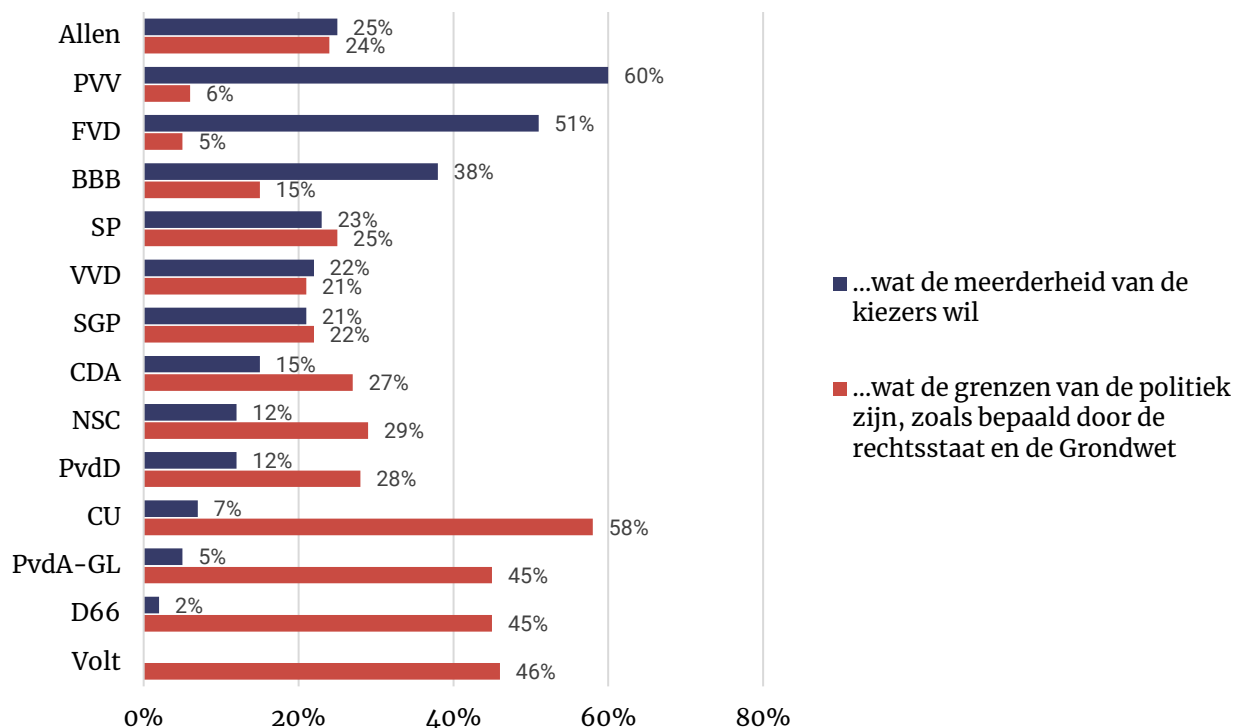
Winner-takes-all democratie

Ten eerste, onder significante groepen van het Nederlandse electoraat is een nogal eenzijdige *winner-takes-all* opvatting van de democratie dominant. In de analyse van Yascha Mounk is een goed functionerende democratie een *liberale* democratie. De liberale component draait om bescherming van de rechtstaat, grondwet en individuele rechten voor iedereen – ook voor minderheden. Dit vormt een samenhangend geheel met de democratisch component, die ervoor zorgt dat de wil van de meerderheid van het volk wordt omgezet in publiek beleid.

Afgelopen september vroegen we in ons onderzoek⁵ aan kiezers welke van deze twee componenten zij het belangrijkste vinden, of dat zij beide elementen even belangrijk vinden. Zes op de tien PVV-kiezers (60%) vinden dat het in een democratie uiteindelijk moet gaan om wat de meerderheid van de kiezers wil. Ook een significant deel van de BBB-achterban is die mening toegedaan (38%). En onder kiezers van SP (23%), VVD (22%) en SGP (21%) zijn substantiële minderheden die deze eenzijdige opvatting van de werking van democratie huldigen. In totaal gaat het om 25 procent van het electoraat.

Figuur 3: 'Wat vindt u? In een democratie is uiteindelijk het belangrijkste...'

Naar huidige politieke voorkeur. Bron: Ipsos I&O politieke peiling, 23 september 2024. Basis: allen (n=2.024).

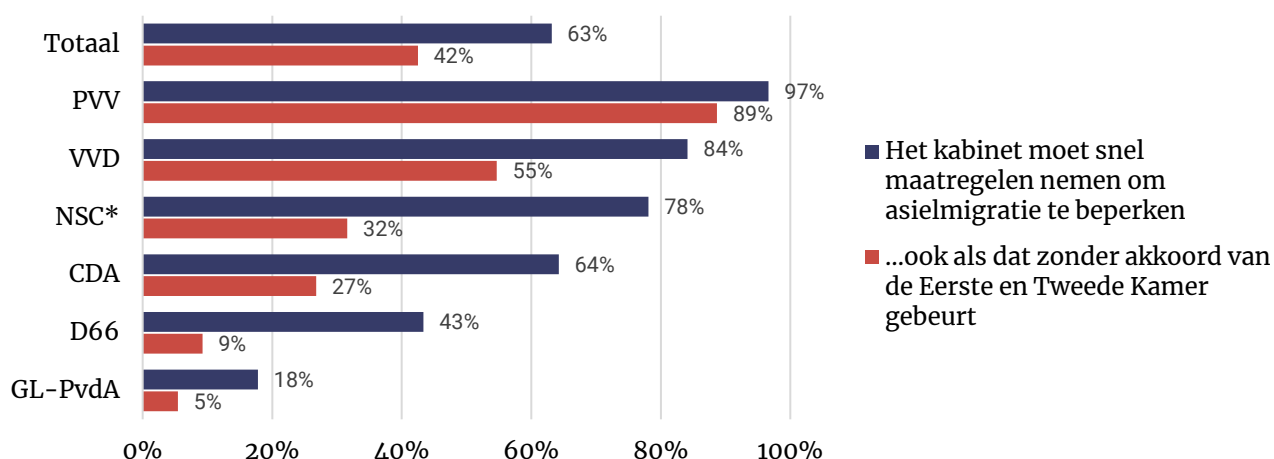
⁵ Ipsos I&O politieke peiling van 23 september 2024, zie: [Immigratie blijft electorale verhoudingen bepalen; ten faveure van de PVV - Ipsos I&O Publiek](#)

Het parlement buitenspel

Het tweede voorbehoud is dat de steun voor het abstracte begrip democratie verder onder druk komt te staan wanneer we doorvragen naar concrete beleidsmaatregelen. Een surveyexperiment⁶ dat we uitvoerden in september, toen de discussie over het invoeren van noodrecht op zijn hoogtepunt was, laat zien dat veel coalitiekiezers bereid waren het parlement even buiten spel te zetten om asielmaatregelen door te voeren. Een meerderheid van zes op de tien kiezers (63%) wil dat het kabinet snel maatregelen neemt om asielmigratie te beperken. Zodra we aan de stelling toevoegen dat die maatregelen zouden betekenen dat het parlement buitenspel zou worden gezet keldert die steun naar 42 procent. Maar kiezers van de PVV veranderen amper hun mening (97% vs. 89%). En ook de meerderheid van de VVD-kiezers (55%) is bereid het parlement buiten spel te zetten. Voor een deel van de kiezers weegt hier de wens om restrictief asielbeleid te voeren zwaarder dan het borgen van democratische principes.

Figuur 4: Split-run stellingen over het snel beperken van asielmigratie, naar politieke voorkeur

Getoond in de figuur: alleen % eens en helemaal eens; alleen partijen met voldoende waarnemingen zijn getoond. Bron: Ipsos I&O politieke peiling, 23 september 2024. Basis: allen (split-run: n = 1.038 en n = 959).

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Anti-immigratiesentiment als wegbereider

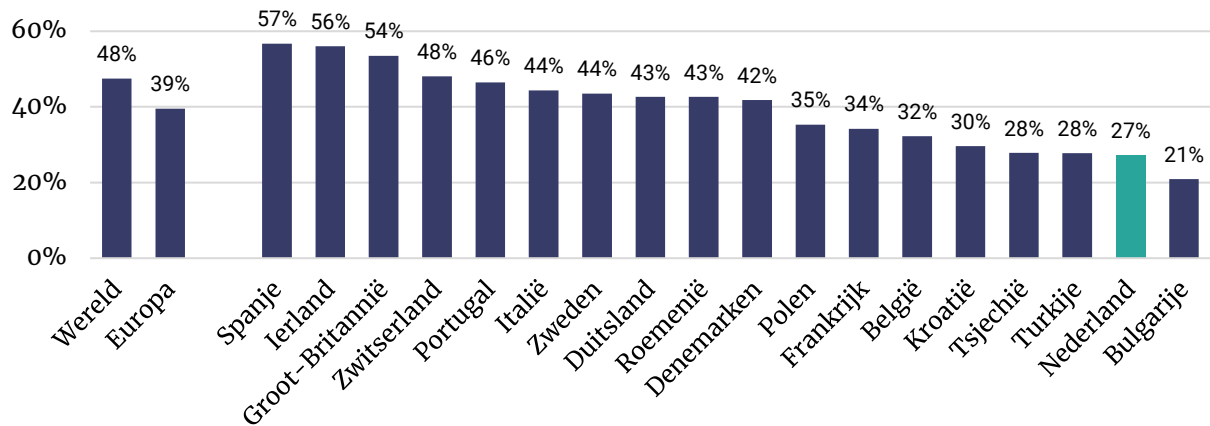
De roep om minder immigratie domineert al een tijd de politieke agenda.⁷ Ook in andere landen is het een belangrijk thema, maar het eerdergenoemde *Global Trends*-onderzoek laat zien hoe sterk het anti-immigratie in Nederland is in vergelijking met 49 landen wereldwijd. Slechts een kwart (27%) van de Nederlandse bevolking vindt dat immigratie een positieve impact op de samenleving heeft. Wereldwijd is dat 48 procent en van de 18 onderzochte Europese landen (gemiddeld 39%) is alleen Bulgarije nog minder overtuigd van de positieve effecten van migratie.

⁶ Ibid

⁷ Ibid

Figuur 5: 'Immigratie heeft een positieve invloed op onze samenleving' (% eens)

Getoond in figuur: alleen % eens en helemaal eens. Bron: Ipsos Global Trends.

Dat zet de democratie onder druk; een gevaarlijke mix van zeer sterke anti-immigratie houdingen die gepaard gaan met de opvatting dat democratie toch vooral een expressie van de volkswil dient te zijn, en de bereidheid om democratische instituties tijdelijk 'on hold' te zetten. Op deze wijze dreigt de liberale democratie bij een deel van de Nederlandse kiezers haar fundament te verliezen. Als de wil om migratie in te perken het wint van het democratisch ethos, kan anti-immigratiesentiment de weg vrijmaken voor democratisch verval.

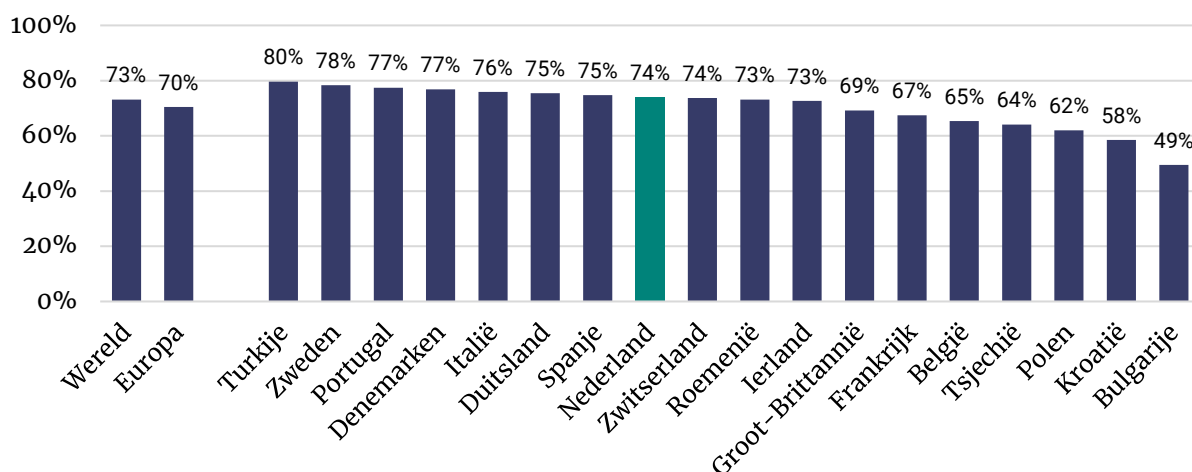
1 Opvattingen over democratie

1.1 Steun voor het democratisch systeem

Bijna driekwart van de Nederlanders (73%) is het eens met de stelling dat de democratie ‘het ideale bestuursstelsel’ is. Dertien procent vindt dat niet. Daarmee lijkt Nederland op de meeste andere West-Europese landen (Europees gemiddelde: 70%).

Figuur 1.1: ‘Democratie is het ideale bestuursstelsel’ (% eens)

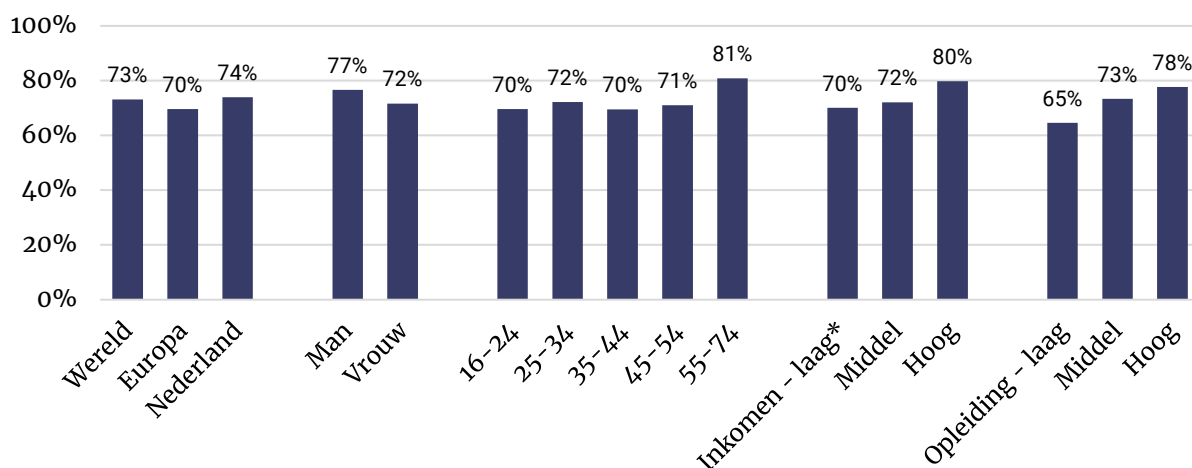
Getoond in figuur: alleen % eens en helemaal eens. Bron: Ipsos Global Trends.

Weliswaar steunen lager opgeleiden in Nederland de democratie in iets mindere mate dan hoger opgeleiden, onder alle groepen (jong en oud, lager- en hoger opgeleid, rijk en arm) zijn er duidelijke meerderheden die de democratie omarmen.

Figuur 1.2: ‘Democratie is het ideale bestuursstelsel’ (% eens)

Naar achtergrondkenmerken. Getoond in figuur: alleen % eens en helemaal eens. Bron: Ipsos Global Trends. Basis: Nederland (n = 1.005).

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen.

1.2 Opvattingen over liberale democratie

Na de val van de Sovjet-Unie werd de liberale democratie de dominante bestuursvorm in de Westerse wereld. De liberale democratie steunt op twee elementen: enerzijds op een ‘liberale’ component, dat draait om bescherming van de rechtsstaat, grondwet en individuele rechten zoals vrijheid van meningsuiting voor iedereen – ook minderheden; en anderzijds op een ‘democratisch’ component, waarbij de kern is dat de wil van de meerderheid van het volk wordt omgezet in publiek beleid door middel van vrije en eerlijke verkiezingen. Beide componenten houden elkaar in balans, ze hebben elkaar nodig. Anders krijgen we een ‘democratie zonder rechten’ of ‘rechten zonder democratie’.⁸

Eind september onderzocht Ipsos I&O kiezers’ opvattingen over de (liberale) democratie.⁹ Aanleiding destijds waren de Algemene Politieke Beschouwingen, werden gedomineerd door de discussie over het voornemen van het kabinet om een asielcrisis¹⁰ uit te roepen. Tijdens het debat werden stukken met daarin adviezen van ambtenaren vrijgegeven. Uit de stukken bleek, onder andere, dat ambtenaren de voorgenomen werkwijze van het kabinet “democratische en rechtsstatelijk niet aanvaardbaar” achten.¹¹

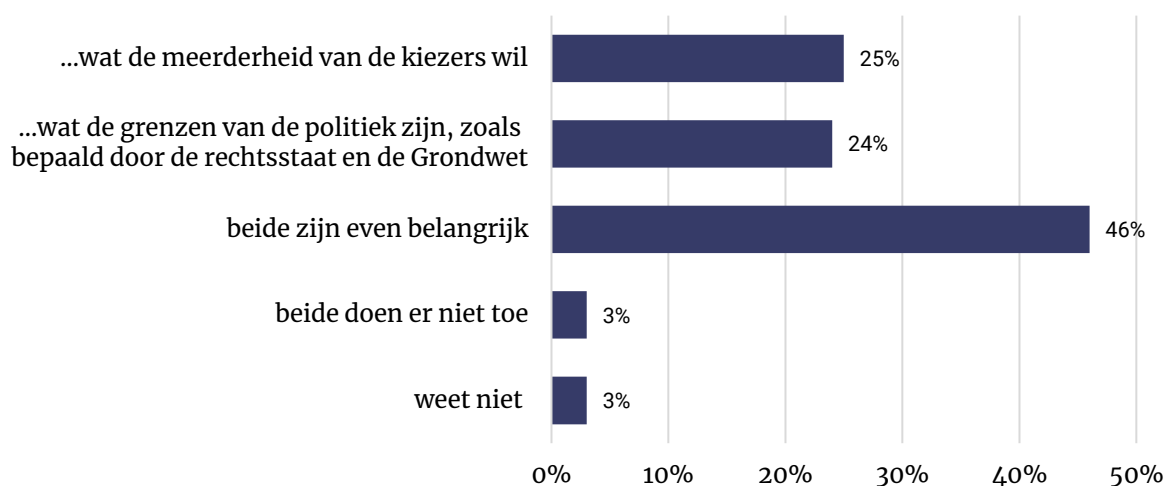
Opvattingen over democratie lopen uiteen tussen groepen kiezers

Een kwart (25%) van alle kiezers vindt dat *wat een meerderheid van de kiezers wil* het belangrijkste in een democratie is.

Een even grote groep (24%) zegt juist dat *de grenzen van de politiek, zoals bepaald door de rechtsstaat en de Grondwet* het belangrijkste zijn in een democratie. De grootste groep, bijna de helft (46%) van alle kiezers, vindt beide overwegingen even belangrijk.

Figuur 1.1: ‘Wat vindt u? In een democratie is uiteindelijk het belangrijkste...’

Bron: Ipsos I&O politieke peiling, 23 september 2024. Basis: allen (n=2.024).

⁸ Mounk, Y. (2018). *The people vs. democracy: Why our freedom is in danger and how to save it*. Harvard University Press.

⁹ Zie: [Immigratie blijft electorale verhoudingen bepalen; ten faveure van de PVV – Ipsos I&O Publiek](#)

¹⁰ Het kabinet wilde een asielcrisis uitroepen door middel van activering van de uitzonderingsbepalingen uit de Vreemdelingenwet en door middel van invoering van een tijdelijke asielcrisiswet.

¹¹ Zie: [Advies ministerraad Herzien H2 Asiel en migratie, regeerprogramma](#) (pagina 3).

Onder kiezers van PVV is een meerderheid (60%) van mening dat de wil van de kiezer het belangrijkste is in een democratie. Slechts 6 procent van de PVV-achterban vindt dat rechtsstatelijkheid en de Grondwet het belangrijkste zijn. Daarmee zijn PVV-kiezers de groep kiezers die het sterkst naar één kant neigen in dit democratisch dilemma. Een kwart (28%) van de PVV-kiezers vindt beide elementen even belangrijk. Kiezers van BBB (38%) en FVD (51%) zijn ook relatief vaak van mening dat de wil van de meerderheid van de kiezers het belangrijkste is. Kiezers van PvdA-GL (45%), D66 (45%), CU (58%) en Volt (46%) neigen juist meer naar de andere kant, en zeggen vaker dat rechtsstatelijkheid en de Grondwet uiteindelijk het belangrijkste zijn in een democratie.

Kiezers van de links-progressieve partijen (Volt, D66, GL-PvdA) kiezen zelden voor de optie 'In een democratie is het belangrijkste wat de meerderheid van de kiezers wil'. Zij vinden belangrijk 'wat de grenzen van de politiek zijn, zoals bepaald door de rechtsstaat en de Grondwet' of ze vinden beide zijn even belangrijk.

Tabel 1.2: Opvatting over democratie

'Wat vindt u? In een democratie is uiteindelijk het belangrijkste...' Bron: Ipsos I&O politieke peiling, 23 september 2024. Basis: allen (n=2.024).

In een democratie is uiteindelijk het belangrijkste...	...wat de meerderheid van de kiezers wil	...wat de grenzen van de politiek zijn, zoals bepaald door de rechtsstaat en de Grondwet	Beide zijn even belangrijk	Beide doen er niet toe	Weet ik niet / geen mening
Allen	25%	24%	46%	3%	3%
PVV	60%	6%	28%	3%	3%
FVD	51%	5%	42%	2%	
BBB	38%	15%	41%		6%
SP	23%	25%	45%	5%	2%
VVD	22%	21%	56%		1%
SGP	21%	22%	57%		
CDA	15%	27%	55%	1%	3%
NSC	12%	29%	57%	2%	
PvdD	12%	28%	54%	6%	
CU	7%	58%	35%		
PvdA-GL	5%	45%	47%	2%	1%
D66	2%	45%	51%		2%
Volt		46%	50%		4%

Kiezers van NSC, CDA, VVD en SGP vinden overwegend beide belangrijk. Opvallend is de verdeeldheid onder de NSC-kiezers: 57 procent vindt beide belangrijk, 29 procent laat de rechtsstaat prevaleren, slechts 12 procent vindt dat de meerderheid het voor het zeggen heeft.

1.3 Inzet van noodrecht

In het regeerprogramma van het kabinet Schoof was opgenomen dat het kabinet de asielsituatie in Nederland wil bestempelen als crisis en een beroep wil doen op de uitzonderingsbepaling van de Vreemdelingenwet. Dan kan het kabinet maatregelen nemen zonder dat de Tweede en Eerste Kamer zich daar eerst over uitspreken. Na onderhandelingen tussen de coalitiepartijen zag het kabinet eind oktober toch af van de inzet van dergelijke inzet van het noodrecht.¹²

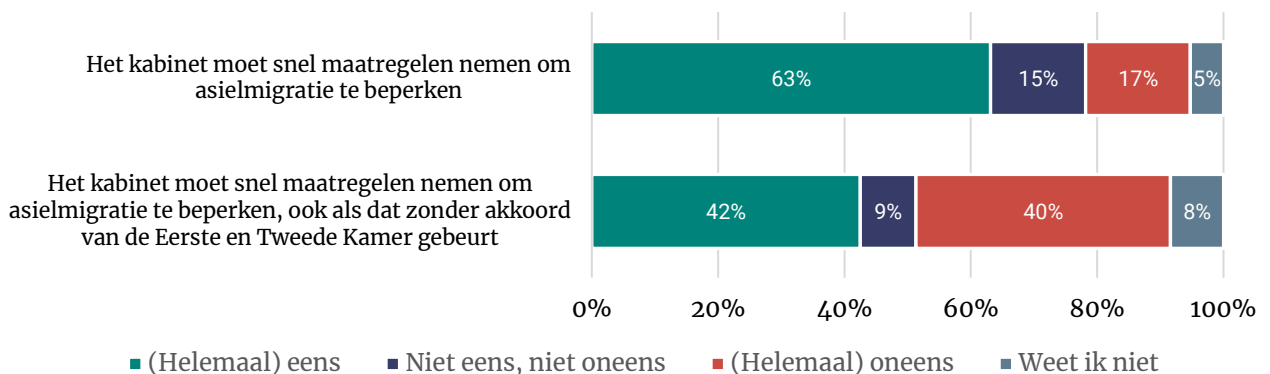
In onderzoek van afgelopen september legden we in een surveyexperiment twee versies van dezelfde stelling voor: een basisstelling, “het kabinet moet snel maatregelen nemen om asielmigratie te beperken”, en een stelling met toevoeging over de inzet van noodrecht, “het kabinet moet snel maatregelen nemen om asielmigratie te beperken”. Respondenten kregen één van de twee stellingen te zien, waarvoor de steekproef *at random* in twee groepen werd verdeeld.

Passeren parlement voor vier op tien gerechtvaardigd om snel asielmaatregelen te nemen

Bijna twee derde van de Nederlanders (63%) vindt dat het kabinet snel maatregelen moet noemen om asielmigratie te beperken; 17 procent vindt dat niet. Als we hieraan toevoegen ‘...ook als dat zonder akkoord van de Eerste en Tweede Kamer gebeurt’ daalt die steun flink, naar 42 procent. Een even groot deel (40%) is het nu met de stelling oneens.

Figuur 1.3: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Bron: Ipsos I&O politieke peiling, 23 september 2024. Basis: allen (split-run: n = 1.038 en n = 959).

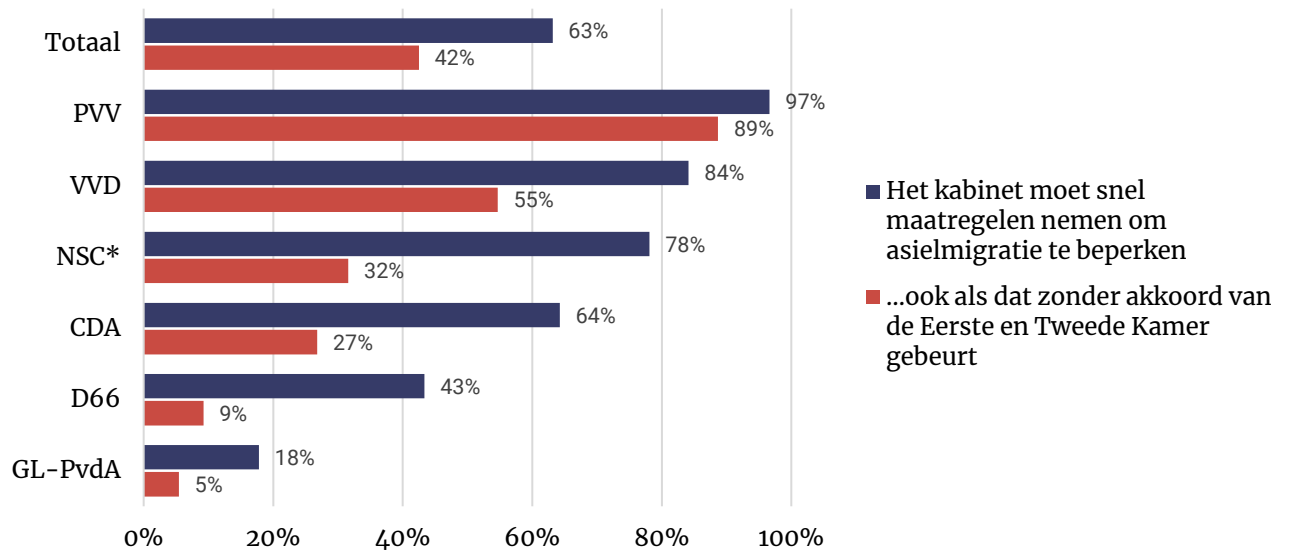

¹² [Asieldeal PVV en NSC uitgelekt: geen noodrecht, wel vergaande maatregelen](#)

Toch zijn er flinke groepen kiezers voor wie het passeren van het parlement gerechtvaardigd is om snel asielmaatregelen te nemen. Kiezers van de PVV veranderen amper hun mening (97% vs. 89%). En ook de meerderheid van de VVD-kiezers (55%) is bereid maatregelen te nemen als het parlement buiten spel wordt gezet.

Figuur 1.4: Split-run stellingen over het snel beperken van asielmigratie, naar politieke voorkeur

Getoond in de figuur: alleen % eens en helemaal eens; alleen partijen met voldoende waarnemingen zijn getoond. Bron: Ipsos I&O politieke peiling, 23 september 2024. Basis: allen (split-run: n = 1.038 en n = 959).

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

2 Houdingen t.a.v. migratie

In 2022 was circa 15 procent van de Nederlandse bevolking in het buitenland geboren. Nog eens 12 procent heeft ten minste een ouder die in het buitenland is geboren.¹³ Gemiddeld in de Europese Unie is 22% van alle inwoners geboren in het buitenland of heeft ten minste een ouder die in het buitenland is geboren.¹⁴

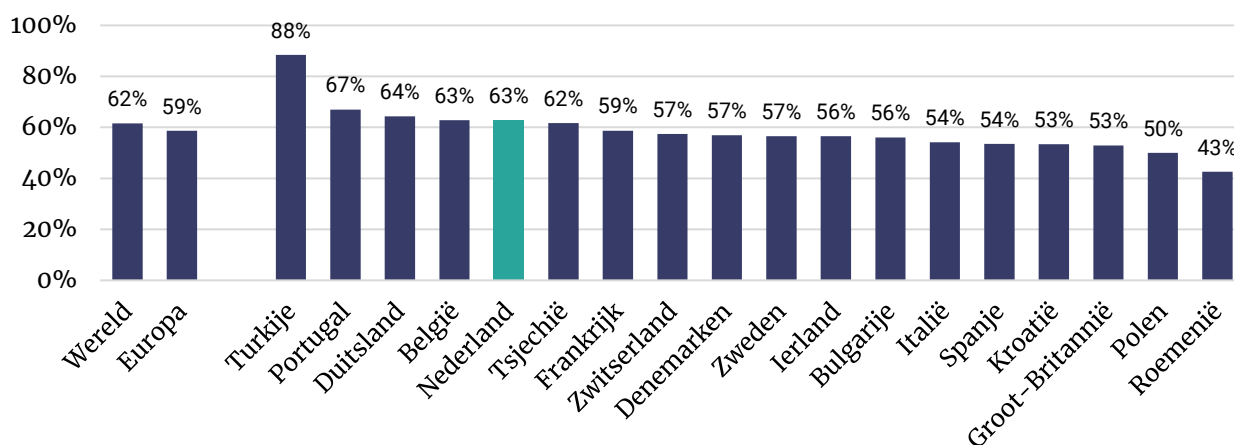
Nederland vangt relatief ongeveer net zoveel vluchtelingen op als het Europese gemiddelde. De meeste asielaanvragen in de EU worden in Duitsland gedaan. In 2023 waren dit er 329.035 (31% van het totaal). Daarna volgt Spanje met 160.460 aanvragen (15%) en Frankrijk met 145.095 aanvragen (14%). Nederland staat op een zevende plaats met 38.320 aanvragen, achter Oostenrijk en Griekenland. Relatief gezien staat (het aantal asielverzoeken per 1.000 inwoners) staat Nederland op de dertiende plek. De afgelopen vijf jaar kregen Duitsland en België zo'n 35% meer asielverzoeken per hoofd van de bevolking dan Nederland.¹⁵ In 2019 lag het totale migratiesaldo ligt in Nederland op 4,7 per 1.000 inwoners, waarmee Nederland op de zevende plek stond in de Europese ranglijst.¹⁶

2.1 Anti-migratie sentiment in Nederland relatief sterk

Net als in de rest van de wereld en Europa vinden zes op tien Nederlandse burgers (63%) dat het eigen land te veel immigranten heeft. Hier neemt Nederland in Europa een vijfde positie in. In buurlanden Duitsland en België is de situatie vergelijkbaar, met een aandeel van respectievelijk 64 procent en 63 procent van de bevolking dat zegt dat er te veel immigranten zijn. In andere Europese landen is het sentiment minder sterk aanwezig. In Italië bijvoorbeeld, een land waar veel vluchtelingen aankomen, is 54 procent het eens met deze uitspraak.

Figuur 2.1: 'Er zijn te veel immigranten in mijn land' (% eens)

Getoond in figuur: alleen % eens en helemaal eens. Bron: Ipsos Global Trends.

¹³ Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-inwoners-hebben-een-herkomst-buiten-nederland>

¹⁴ Bron: [Foreign-born people and their descendants - main characteristics - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg_10_10_1)

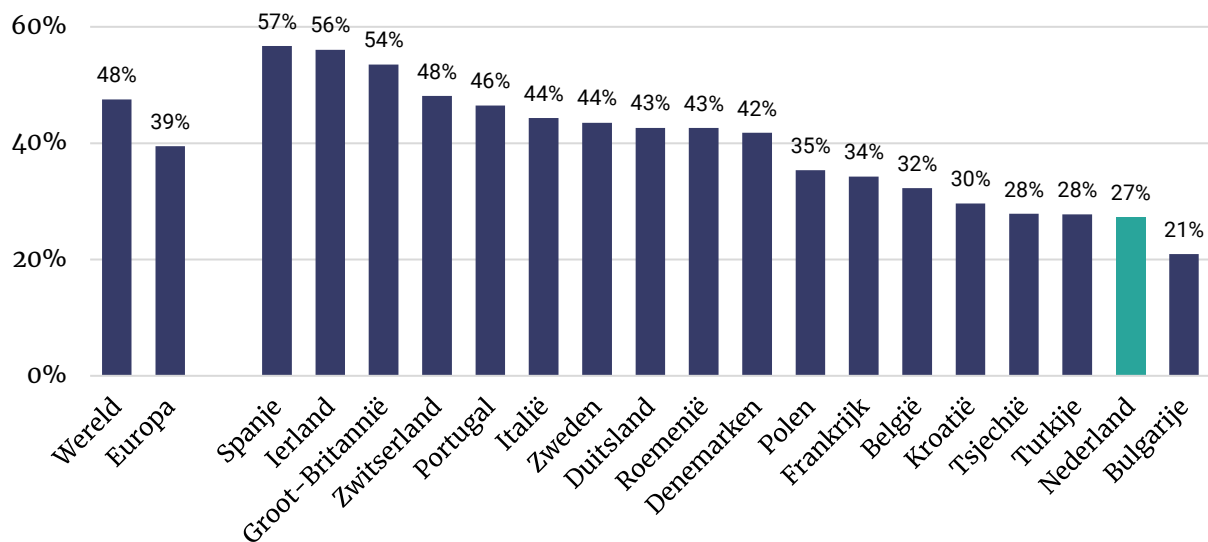
¹⁵ Bron: [Vluchtelingenwerk 2024](https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/vluchtelingenwerk-2024)

¹⁶ CBS. (2019). *Nederland langs de Europese meetlat*

Nederland is, in vergelijkend Europees perspectief, het land dat het op één na minst overtuigd is van de positieve invloed van immigratie. Alleen Bulgarije is negatiever. Slechts een kwart van de Nederlandse bevolking (27%) zegt dat 'immigratie een positieve invloed heeft op de samenleving in ons land'. In Bulgarije is dat 21 procent. In Spanje, Ierland en Groot-Brittannië zijn (krappe) meerderheden overtuigd van de positieve impact van migratie. In Duitsland onderschrijft 44 procent de stelling. Opvallend is dat in Denemarken, een land dat in de afgelopen jaren opzien baarde met een zeer streng asiel- en migratiebeleid en dat in 1992 een zogenaamde *opt-out* heeft bedongen op het Europese asielbeleid, ongeveer vier op de tien inwoners zeggen dat immigratie een positieve invloed heeft. Dat is in lijn met het Europees gemiddelde (39%). Wereldwijd zegt gemiddeld bijna de helft (48%) in alle onderzochte landen de effecten van migratie positief in te schatten.

Figuur 2.2: 'Immigratie heeft een positieve invloed op onze samenleving' (% eens)

Getoond in figuur: alleen % eens en helemaal eens. Bron: Ipsos Global Trends.

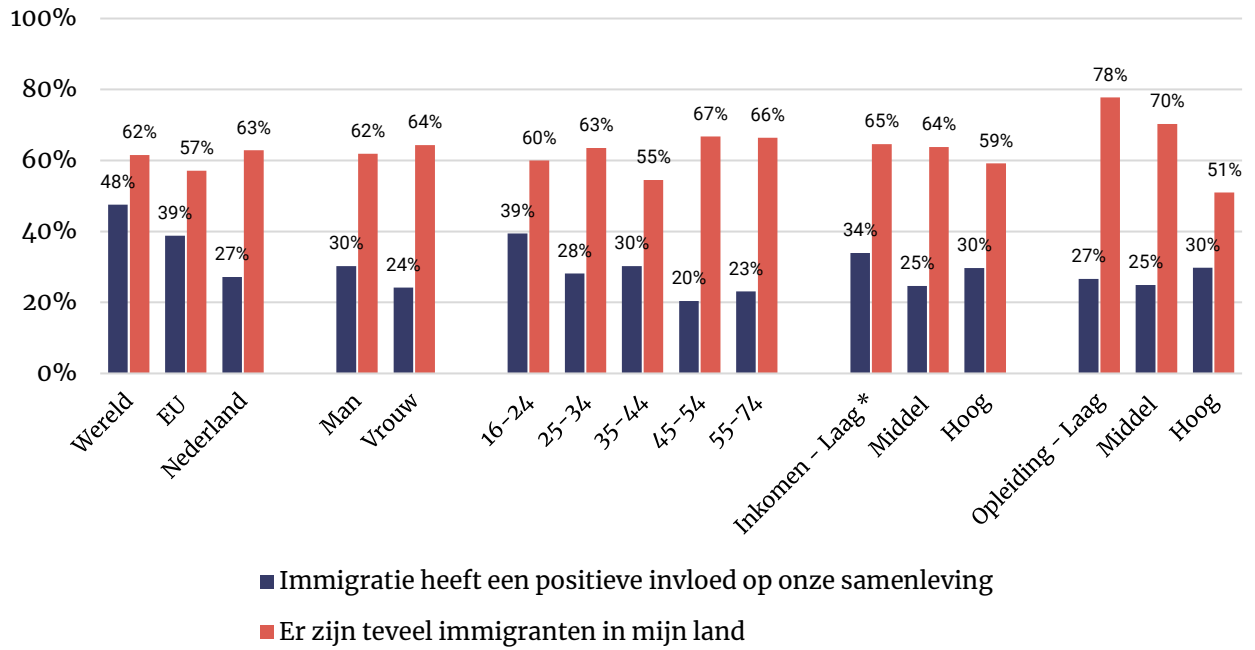

Jongeren in Nederland zijn overwegend (licht) positiever over migratie dan ouderen. Zo zegt 39% van de 16-24 jarigen dat migratie een positieve invloed heeft op de Nederlandse samenleving, tegenover 23% van de 55-plussers. Bij de stelling 'er zijn teveel immigranten in mijn land' zijn ook kleine verschillen tussen leeftijdsgroepen te ontwaren. Circa zes op de tien jongeren (16-24 jaar, 25-34 jaar) vindt dat er teveel immigranten in Nederland zijn, onder ouderen (45-55 jaar, 55+) is dat ongeveer 66%.

Wanneer we groepen Nederlanders met verschillende opleidingsniveaus met elkaar vergelijken zien we vooral verschillen met betrekking tot de stelling dat er momenteel te veel immigranten in Nederland zijn: bijna acht op de tien laagopgeleiden (78%) onderschrijft die stelling; onder hoogopgeleiden is dat maar ongeveer de helft (51%). Het valt op dat verschillen tussen opleidingsniveaus wegvallen bij de stelling dat migratie een positieve invloed heeft op de Nederlandse samenleving.

Figuur 2.3: Stellingen over migratie naar achtergrondkenmerken (% eens)

Basis: Nederland (n = 1.005).

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen.

3 Onderzoeksverantwoording

Ipsos *Global Trends* is een wereldwijd onderzoek, uitgevoerd in 50 landen. In de meeste landen werd het veldwerk uitgevoerd via online panels van Ipsos. In totaal deden 50.237 respondenten tussen de 16 en 74 jaar mee aan het onderzoek. In Nederland deden 1.005 respondenten mee.

De totale steekproef bestaat uit 1.000 respondenten per land. De steekproef voor Nederland is representatief voor de volwassen bevolking. Dat geldt ook voor de steekproeven van Argentinië, Australië, België, Bulgarije, Canada, Kroatië, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Italië, Japan, Nieuw-Zeeland, Polen, Portugal, Zuid-Korea, Spanje, Zweden, Zwitserland, Taiwan, de Verenigde Staten en Zambia. De steekproeven in Brazilië, Chili, China, Colombia, Tsjechië, Egypte, Hong Kong, India, Indonesië, Israël, Kenia, Maleisië, Mexico, Marokko, Nigeria, Pakistan, Peru, de Filippijnen, Roemenië, Saudi-Arabië, Singapore, Zuid-Afrika, Thailand, Turkije, de Verenigde Arabische Emiraten en Vietnam vertegenwoordigen een relatief stedelijk, hoog opgeleid en/of welvarend deel van de bevolking.

Het wereldwijde gemiddelde van uitkomsten bestaat uit een gemiddelde van de 50 deelnemende landen. Dit gemiddelde is niet gecorrigeerd voor de bevolkingsgrootte van deze landen.

Waar de uitkomsten niet optellen tot 100 procent, is dit het gevolg van afrondingsverschillen of de mogelijkheid om meerdere antwoorden te geven.

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek is uitgegaan van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van $n=1.000$ en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 3,6 procent.

Contactgegevens

Ipsos I&O Enschede

Zuiderval 70

Postbus 563

7500 AN Enschede

053 - 200 52 00

KVK-nummer 08198802

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl

Ipsos I&O Amsterdam

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

020 - 308 48 00

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl